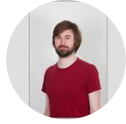

Kunstnik, kes töötab igasugustel kütustel

Janar Ala

22. detsember 2016 23:59

Kaido Ole | FOTO: Albert Truuväärt

Kaido Ole on maalikunstnik. Teda on nimetatud ka üheks Eesti tuntuimaks kunstnikuks välismaal. Samuti öeldakse tema kohta «rahvakunstnik». Eelmise aasta lõpus valiti Ole esimese viie kunstniku hulka, kes hakkasid riigilt saama kunstnikupalka. Riiki natuke veel: enne president Ilvese ametist lahkumist maalis Ole Kadriorgu ülespanekuks Ilvese portree. Riiki oluliselt vähemaks: reedel avas Ole kunstihoones mahuka näituse pealkirjaga «Nogank

hoparniis». Kaido Ole on üks kõige kiiremini mõtlemaid ja rääkivaid inimesi, keda olen kohanud. Tema mõte liigub kiiremini kui valgus, kiiremini kui lennuk Concorde. Temaga on väga hea jutu peale saada.

-Aga alustaks hoopis pealkirjast: «Nogank hoparniis». See on selline dadaistlik pealkiri. Kust ta tuli?

Ma mõtlesin ta lihtsalt välja, sest ka kõik tööd on väljamõeldud. Inimesed tihtipeale tulevad ja hakkavad küsima, et mis te sellega öelda tahate, kus te midagi sellist näinud olete, ja nüüd on hea vastata, et olen kõik lihtsalt välja mõelnud. Mõni läheb selle peale ehk minema, aga teine saab aru, et ei peagi meeletult mingisuguseid etteantud seoseid otsima.

Näituse pealkiri on küll dadaistlik, aga tööde pealkirjad on paraku konkreetsed. Selles on muidugi mingi vastuolu, aga tööd ongi konkreetsamad, samas kui näitus tervikuna on üsna laialivalgud. Meelega. On küll terve rida jaburaid sõnu, mida pannakse sageli pealkirjadeks, kui ei taheta liiga konkreetne olla, nagu «Muutumised» või «Metamorfoosid» või «Võnked», aga nii hulluks ei tahtnud ka minna. «Nogank hoparniis» on midagi, mis tavamõistes on küll täiesti sisutühi, kuidagi ümbernurga ja kõhunärvi kaudu saab aga vaata et lausa asja tuumale pihta.

-Tööd on väljamõeldud. Mida see tähendab, kas seda, et nad tulevad eikusagilt ja ilma igasuguste pretsedentideta?

See on see igavene realismi-dilemma, et mil moel on su tööd reaalsusega seotud, et kas sa alustad ja ka lõpetad reaalsusega, tehes ainult vahepeal lühikese haagi kuhugi mujale nagu üks väike lennuk, mis tõuseb Kuusiku lennuväljalt küll õhku, aga sajab õige

varsti jälle plärtsti alla. Või üritad reaalsusest täiesti eemale lennata, mis on paraku võimatu. Või siis püüad vähemalt alustada kusagilt mujalt, mis on ka vaid illusioon, et siis lõpuks jälle reaalsusesse maanduda. Need on need valikud ja neist kolmest tunnistasin ma ise kaks võimatuks, mis tähendab, et... väljamõtlemine on lihtsalt üks teine reaalsuse vorm.

Teine n-ö reaalsuse-küsimus on, et kas kunstnik siis ikka teab midagi sellest, millest ta räägib. Mul on näitusel töö pealkirjaga «Sõda». Kas ta teab üldse midagi sõjast? Loomulikult ei tea. Nägin avamisel Anders Härmi ja meenutasime, kuidas ma kunagi tegin töö, kus tikud kaklesid. Anders siis kusagil kommenteeris, et üks, mis selge, et Kaido Ole kunagi kakelnud küll ei ole. Mina oma arust tegin just hästi tõetruult. (Naerab.)

Ma olen isegi paar korda elus kakelnud, aga tõesti, ega ma sellest n-ö profi mõistes muidugi midagi ei tea. Mida sa sõjast tead? Midagi ei tea, ja jumal tänatud, et ei tea, nagu ka paljudest teistest asjadest. Aga ma mõtlen kõigest sellest, kogu oma piiritu ebakompetentsusega, ja need mõtted on täiesti reaalsed ja ma kardan, et see ongi pea ainuke reaalsus, mis meie jaoks olemas on. Nii et paradoksaalsel kombel teeb see väljamõtlemine minu tööd hoopis padurealistlikuks.

-Üks töö kannab nime «Minu GMO aed», millel sa harid ilmselt siis GMO-aeda. Mida sa GMOdest tead, millised on isiklikud kokkupuuted?

See hakkas samuti hoopis n-ö vales otsast peale. Tundub ju, et mõistlik ja arukas on tegutseda nii, nagu teevad teadlased: kaardistad enam-vähem valdkonna, piiritled teema, määrad ära

uurimissuuna, määrad metoodika ja mis kõik veel, ning lähened siis kainelt ja asjalikult. Muidugi tuleb ka siis mingil hetkel piir ette, aga sa oled teinud kõik, mis su võimuses, ja jõudnud mingisugusele normaalsele tulemusele, niipalju kui see hetkel võimalik on. Nimetame seda ratsionaalseks või mõistlikuks lähenemiseks, aga tihti ei käi need asjad nii.

Selle «GMO aia» puhul tuli pealkiri viimasena. Mõnikord tuleb pealkiri esimesena, mõnikord viimasena – kõik variandid on tegelikult ühtviisi head. Elus on ka asjad nii, et mõnikord juhtuvad need mõistlikult ja mõnikord ebamõistlikult, aga kunagi ei ole ära määratud, milline juhtumine annab parema resultaadi. Mõnikord annab mõistlik täitsa okei resultaadi, mõnikord ebamõistlik, mõnikord kas õnnestuvad või ebaõnnestuvad mõlemad. Nii praeguse kui tegelikult ka kolme-nelja viimase näituse peamine eesmärk mu enda jaoks on olnud lasta asjadel minna. Loksutada niipalju kui võimalik uuesti lahti, et saaksid sündida teistsugused seosed ja käigud.

-See on siis selline pigem teadvustamatu periood?

Rohkem juhuslikkusele keskendub küll, niipalju kui see paraku üldse enam võimalik on. Kunstihariduse ja ka kunstipraktika tugevus ja häda samal ajal on, et sa muutudki nii pagana professionaalseks ja treenituks, et muudkui teed kõike õigesti. Kontseptuaalselt ja arukalt ja stiilselt ja kaasaegselt ja mida veel, ning sellest vaost välja saada on pea võimatu. Tore oleks, kui suudaks täiesti ära laguneda või teha midagi totaalselt uut, ükskõik kui idiootlik see ka välja ei näeks, aga see on pea võimatu.

Tänu eespool kirjeldatule teadsin, et see näitus püsib koos niikuinii, sest mingid omad käigud jäävad alati sisse ja need hoiavad ikka tervikut koos. Küsimus oli, kuidas seda mulle paratamatult omast ja

ikka minuga kaasas käivat veidigi erinevamalt välja tuua. Tahaks, et endal oleks jätkuvalt huvitav, ja selleks peab midagi ka muutuma.

Eks neid ideid, mida oleks võinud jäädagi tegema, on olnud piisavalt: maalida ainult vanadele plankudele, maalida ainult pallpäid, ainult kõlareid või ainult vaikelusid kuni lõpuni välja; kujutan seda täiesti ette ja mitmes mõttes oleks nii ka mõistlik olnud. Sama kindlasti tean, kui tüütuks oleks see varem või hiljem kujunenud, sest kui midagi hullu ei juhtu, siis on mu kunstikarjääri lõpuni nüüdki veel oma paarkümmend aastat aega. Kasvõi maailmas läbilöömise või vähemalt gastrollimise mõttes oleks kindlas teemas ja visuaalis püsimine arvatavasti mõistlik eeldus, aga isegi maailmavallutamise võimalus muutub arvatavasti üsna tühiseks, kui sul pole enam põnev oma töid teha.

-Näitust saatvas trükises, vaatan, olete kuraator Anneli Porriga lasknud tekstid kirjutada mitte kunstivälja spetsialistidel, vaid inimestelt n-ö väljast.

Lootsime ja ka saime üsna teistsuguseid jutte, kui arvatavasti «omadelt» oleks laekunud. See pole otseselt parem-halvemvastandus, vaid eelkõige soov saada midagi muud. See on ka siin seesama professionaalsuse vagu, millest väljapoole küünitada või mida laiendada on ühtmoodi raske kõigil, nii kunstnikel kui ka kriitikutel.

-Olen oma ametiski kohanud, et soovitakse kriitikutena kasutada pigem mingisugust värsket või ka naiivset pilku, kriitiku sõnavara ja käsitusmuster oleks nagu ära kurnanud ja see ei tööta.

Eks neiski kirjutajates, kes meile kaastööd tegid, tuli omakorda nende profession esile, kuid osalt oli see meie «viga», sest pilte pakkudes arvestasimegi teatud erialase sobivusega. Kõige parem oleks muidugi, kui kirjutaja tagant tuleks välja eelkõige inimene, kes suudaks oma eriala pea täiesti ära unustada. Eks iga erialagi, ükskõik kui vajalik ja õilis, on suures plaanis eelkõige selleks, et me inimesena areneksime.

Koolis võiks näiteks keemiat, matemaatikat või füüsikat õpetada kahel äärmiselt erineval tasemel paralleelselt. Ühest küljest hästi primitiivsel siin ja praegu rakendataval moel, et kohe lähed koju ja on kasu või vähemalt huvitav, ning teine, vastupidi, võiks olla sellisel filosoofilisemal tasemel, et vaadata, kuidas see meie mõtlemist suunab ja kuhu me välja jõuame, kui keemiast alustame. Mis on tegelikult ka kasulik ja huvitav kohe ja praegu. Tegelikult aga õpime vist enamikku asju mingil keskmisel tasemel, mis teeb nad üsna irrealseks ja ebapraktiliseks.

Ma ei saanud matemaatikale omal ajal üldse pihta, aga nüüd arvutan mõnuga, kui on vaja maalidel mingeid suhteid ja proportsioone arvestada. Filosoofilisest poolest on aga meeles, kui matemaatikaõpetaja hakkas ühel veerandi viimasel tunnil, kui hinded olid juba välja pandud, rääkima mingisugusest kõverruumist! *Whoaah* – katus hakkas ikka täitsa sõitma sellest. Midagi aru ei saanud, aga jube huvitav ja avardav oli, maailm tundus korraks täiesti teine. Mingid oma veidrad mõtted ja seosed tekkisid seda mitteamusaamist lappima. Kuid see oligi ainult see üks tund, edaspidi läks jälle mingi keskmine tamp edasi. Sinna keskmisesse tampi need võimalused mingisugune mõtlemishüpe ära teha sumbuvadki.

Midagi sarnast on ka kunstiga. Inimesed tulevad näitusesaali ja giidituurid hakkavad neid järje peale aitama. Või meenutatakse ise

kunagi õpitud, peaasi, et peas midagi valesti kokku ei ühenduks. Ahah, see on nii, jaa-jaa-jaa, selge.

Ma pole loogiliselt üles ehitatud ja mõistliku õppimise vastu, aga mingid esmapilgul imelikud seosed, midagi pealtnäha ebamõistlikku peab meil samuti alati varuks olema. Kui see meil vahepeal kaduma läheb – ja see kaob pagana kergesti –, siis seda uuesti tagasi saada pole üldse lihtne. Kunstiakadeemiast mõned head aastad tagasi töölt ära tulles mäletan viimase asjana, kuidas õppekavad läksid järjest detailsemaks, üha täpsemalt oli vaja kirjutada, mida tehakse, ja mis kõige hullem, miks seda tehakse ja kuhu täpselt välja tuleb jõuda. Mingisugune võlusõna – kompetents – ilmus välja, et mida täpselt õpilased selle kursuse lõppedes siis ikkagi oskavad.

Väga tore, mul käis ka poeg pärast sõjaväge keevitajate kursustel, seal sa saad niimoodi kirja panna, et mida täpselt sa pärast oskad, aga kui on eelkõige loovusel rajanev tegevus, siis kuidas sa saad kirjutada, mida pärast osatakse? Ma ei tea, millegi uueni peaks jõutama, ja kui me seda ette teame, siis pole see midagi uut.

-Räägid, et näitus on üsnagi vaba vool. Sul on siin ruum, millesse vastamisi paigutatud mastaapsed tööd «Eesti algus» ja «Eesti lõpp» ning kasvõi see GMO-töö. Nende puhul võivad ilmselt üsna konkreetsed tõlgendused tööle hakata, sest kõik me teame, et ajad on halvad ja Eesti ja/või Euroopaga on kehvasti, ja nüüd justkui sina ka kinnitad seda. GMO on samuti aktuaalne teema. Kas see on justkui sinu vastutulek sellele vaatajale, oled ise samasugune giid, kes ütleb: vaadake, kõik on tegelikult lihtne ja üheselt mõistetav.

Ega sellest giidiametist päris lõplikult lahti ei saagi. Isegi kui sa ei taha olla, siis kellegi jaoks ikka oled. Isegi kui sa ei taha mingit suunda näidata ja oled kõik enda arvates vastanditega ära tasakaalustanud, siis keegi ikkagi näeb seda suunda. Vabanduseks ütlen, et näitusesaali toon mina ainult pool materjali, teise poole toob iga külastaja ise kaasa.

Kunagi mõtlesin mõtte, et iga väga hea töö tunnus on muuhulgas see, et ta suudab tähistada ka iseenda vastandit, ehk et igas heas töös leidub tema esmatasandi sõnumile või mõjule ka vastumürk ehk vastusõnum. Tegelikult olen ma selle mõttega endiselt päri, kuid selle vastusõnumi adumiseks on vaja aega, mida enamasti nii palju ei varuta. Noh, teisisõnu, halb töö on monoheli ja hea on stereo, ning nagu iga lapski teab, on viimane palju rohkem «päris».

-Käisime kord Leedus kunstireisil ja siis jäi mulle su jutust meelde midagi sellist, et sa ei saa aru, ütleme, kunstnikust, kes teeb midagi ja muserdub selle käigus. Milleks siis üldse teha, kui see sind muserdab, oli umbes su eksistentsiaalne küsimus sellise olukorra kohta. Äkki võtame selle mõtte uuesti üles?

Midagi sellist võis olla küll, ma täpselt ei mäleta, sest räägin nii palju ja mäletan vähe, nii et pidevalt on otsast alustamise tunne. Sel on mingi veider seos aususega, et kuna mul ei seisa asjad hästi meeles, siis mõtlen ja räägin neid iga päev kasvõi enda tarvis üle ja kogu aeg on tänu sellele n-ö värske kaup, mitte mingid mullused tõekspidamised... Jah... Jah. (Naerab.)

Kui ma nüüd uuesti sinu räägitule mõelda võtan, olles endiselt täiesti nõus sellega, et ükski professionaalne tegevus ei tohiks lõppeda vaimse muserdumisega, siis seletaksin seda täna sellega, et meie igasugune tegevus, mis on inimese puhul ühtlasi paratamatult alati ka vaimne tegevus, peaks pädima ikkagi teatava

konstruktiivse leppimisega, mis on vaieldamatult plussmärgiga tulemus.

Loovus tagab minu arvates teatava universaalsuse ja suveräänsuse ehk sellega varustatuna võiks olla häid eeldusi ise hakkama saada selle sõna kõige laiemas tähenduses. Loovus peaks töötama igasugustel kütustel, kasutades oma tarbeks ära just seda, mida hetkel palju. Kõlbab nii mure kui rõõm, üksindus kui suur seltskond, rikkus ja vaesus, kiitmine ja laitmine. Iga asi hoiab teda töös ja välised tegurid seda eriti ei väära, sest ta keerab need niikuinii lõpuks enda kasuks. See on küll ideaal, aga saavutatav ideaal, arvan ma idealistina. Kui ise tunned, et teed õiget asja, ja keegi teine selle käigus ka viga ei saa, siis ongi *happiness*. Raske on leida midagi, mis on ainult hea või ainult halb, sõltub ikka mõtlemisest. Ka kiitus on kahe teraga mõõk ja ma ei kujuta ette, et olla näiteks rahva poolt palavalt armastatud oleks tegelikult väga mõnus.

-Kas sina ei suhestu selliste ootustega kuigivõrd? Anneli Porri kirjutab näitusebukletis, et oled üks neist, kelle kaudu defineeritakse praegu eesti kaasaegset kunsti. Kas see ei ole koorem kanda?

See väide jääb Anneli südametunnistusele, tore muidugi, kui tal õigus on, sest kes see ikka tahaks olla pärast kauaaegset tegevust täiesti tähtsusetu, kuid enda tarvis piisab mulle sellestki teadmistest, et olen lihtsalt hea. Kui hea täpselt ja kellest parem, kellest halvem – sellisest peenmääratlusest olen püüdnud hoiduda.

Tean, et enesekindlus on mingis mahus ja mingil hetkel hädavajalik, ehk isegi teatav jultumus, aga kui seda saab vales kohas natuke palju, siis oled kohe kápuli ka.

Ka näiteks rahamaailma autoriteedid on eri sõnastuses väitnud, et kui eelkõige mõtled rahale, siis sa seda kindlasti ei saa, kui aga naudid tegevust ennast, siis tuleb varem või hiljem ka raha. See tundub üsna universaalne tõde ükskõik millise valdkonna tarvis. Õnneks ma tõesti naudin seda, mida teen, ja olen kindel, et kui teen seda edasi kirglikult ja südamega, siis saan ka kõike muud niipalju kui vaja.

-Nägin saatelõiku, kuidas TV3 uudised käisid sul talvel kunstnikupalga ja ilmselt ka muuga seoses külas. Sellest jäi kõlama aukartust äratav fakt, et maalid 400 maali aastas. Kas tegid nalja, viskasid meediale väikese kondi hambu või on see tõepoolest nii?

Oi, kurat, see läks valesti jaa. (Naerab.) Eks nad kogemata lõiksid kuidagi nii. Küsimus oli, et palju ma üldse kokku olen teinud, aga kuidagi tuli välja selline absurd... Naine ka kodus küsis, kas ma olen päris lolliks läinud ja üldse enam ei mõtle, mida räägin. Püüdsin selle kähku ära unustada ja unustamises olen üsna ma tugev.

-Sellega seoses meenus veel, kuidas nägin televiisoris mõni aeg tagasi maalikunstnikku, keda ma küll ei teadnud, aga kes oli maalinud Tallinna Hiltoni hotelli igasse tuppa maali. Tema töötempo oligi vist maal päevas või oli isegi kaks.

See oli karm jah. Ma nägin ise, kui tal ARSis need tööd järjest sinna koridori kuivama rivistusid. Sellistel juhtudel saad aru, kuidas kõige halvemal moel võivad raha ja kunst kohtuda, sest mitte keegi, Picasso kaasa arvatud, ei suuda sellise tempo ja mahuga kvaliteeti toota. Seega, sa lähed teadlikult... see ei ole enam see raskus, millega vapralt silmitsi seistes midagi õpid ja seeläbi paremaks

muutud, vaid siin kohtud ikka otse vanakurja endaga, kust võitu pole loota. Seda ei tohi teha. (Jääb mõttesse.)

Ma ise olen küll vist ainult ühe sellise töö teinud, kus sain juba tehes aru, et kõik on vale, aga ikkagi tegin lõpuni. Raha pärast. See oli vist kolmandal või neljandal kursusel. Seal oli ka pehmeid asjaolusid, ise noor ja loll ning soovitajad autoriteetsed, aga mis seal lõpuks vahet. See töö on kuskil alles, ringleb, keegi oli alles näinud kusagil antikvariaadis müügis. Oleks saanud jaole, oleks ära ostnud ja ringlusest kõrvaldanud. (Naerab.) Pilt on vilets, aga Ole nimi on all. Karmavärk.

-Tellimustöö oli ka su Toomas Hendrik Ilvese portree. Kinnistud sellega riigikoridoride külma ajalukku. Kui tõsiselt seda olukorda võtad?

Tegemist võtsin väga tõsiselt, kui sa seda mõtlesid, kuigi alul käis loomulikult igasugu kahtlusi peast läbi, ka enda suutlikkuse koha pealt, sest head kolleegid olid sinna juba mitu tõelist pärlit ette maalinud. Liiga tõsiselt ei võta aga hirmu, nagu võiks taolistest koridoridest ilmtingimata mingi loovust ohustava tõve külge saada, mis lõpuks kunstniku sootuks tappa võib. Loomulikult ei kavatse ma niipea ühtki uut portreed maalida, just ütlesingi ühe väga väärrika pakkumise ära.

-Lugeja oleks mu peale pahane, kui ma ei küsiks kunstnikupalga kohta. Suur näitus on sul nüüd kasvõi maksumaksjale ette näidata. Kas kunstnikupalk on sulle pigem sümboolne või pigem ainealine tunnustus?

Kindlasti on sümboolne pool olulisem, mis on ka hea, sest see ei kao nii lihtsalt kuhugi. Fakt, et osutusin valituks ehk et mind peeti piisavalt heaks, soojendab mu südant kaugelt kauem kui need kolm aastat. Kui röömustaksin eelkõige raha üle, siis lõppeks rööm

arvatavasti koos viimase summa laekumisega, et asendada kurbuse või millegi veel hullemaga.

Kaido Ole

-1998 pälvis Kristjan Raua preemia, 2012 Konrad Mäe preemia, kaks korda on talle antud kultuurkapitali aastapreemia.

-Esindas 2003 koos Marko Mäetammega John Smithi nime all Eestit Veneetsia biennaalil.

-2003–2010 pidas EKA maali professorija õppetooli juhataja ametit, 2010. aastast vabakutseline.

-2014. aastast Valgetähe III klassi teenetemärgi laureaat.

-Esimesel grupinäitusel osales 1988, esimene isikunäitus 1992.

